

A külső-belső kontroll nyelvi markerei

Füleki Bettina¹, László János²

¹PTE BTK Doktori képzés

² MTA Pszichológiai Kutatóintézet, PTE BTK Pszichológiai Intézet

Kivonat: A cikk egy folyamatban lévő kutatást mutat be. A kutatás célja a külső-belső-kontroll nyelvi markereinek meghatározása elbeszélt szövegekben. A nyelvi markerek meghatározásával olyan tartalomelemző programot fejlesztünk ki, amely bármely elbeszélt szövegen lefuttatható, és feltárható vele a szöveg létrehozójának külső vagy belső kontrollos személyiség dimenziója.

1. Bevezetés

Elbeszélt szövegeknek a rendszerváltásról készült 50 db interjút használtunk fel. Első lépésben tartalomelemzéssel meghatároztuk a rendszerváltás és a külső-belső kontroll összefüggéseit, majd az így kapott eredményeket tovább lebontva meghatároztuk a külső, illetve belső kontroll nyelvi markereit.

1.1 Külső-belső kontroll és a rendszerváltás megítélésének összefüggése

A belső kontrollos személyek el tudják választani a saját (vagy a szüleik) esetleges negatív tapasztalataitól a rendszerváltás egészének értékelését.

A rendszerváltás lényegének a nagyobb szabadságot nevezték meg, egyéni és közösségi szinten. A belső kontrollos alanyok többen beszámoltak arról, hogy kialakult életstratégiájuk van. Kiemelték, hogy a rendszerváltás kevésbé hatott az életükre. Igyekeztek a saját értékeik szerint élni, függetlenül a fennálló rendszertől. Itt többféle érték is megjelent: vallásos nevelés, szakmai érdeklődés, család. A rendszerváltás előtt is megkeresték a lehetőségeket a saját életükben.

A külső kontrollos személyek elsősorban gazdasági alapon ítélték meg a rendszerváltást, aminek lényegének tartották, hogy „minden drágább lett”.

Egyértelműen negatívnak ítélték meg, olyan eseménynek, ami magával sodorta őket, önmagukat tehetetlennek és vesztesnek élik meg. A politikai változást nem vagy alig említették, a szabadságot a zűrzavarral azonosították². A külső-belső kontroll nyelvi markerei

1. 2. A modul kialakítása

A szövegben azonosítható külső-belső kontroll kategóriákból képezzük a külső-belső kontroll modult, ami az atlas.ti tartalomelemző programmal lefuttatható.

Első lépésben a vizsgált elbeszélte szövegekben meghatároztuk tartalomelemzéssel, a kontroll helyét, és olyan szempontok szerint, mint „magának vagy másnak tulajdonítja” „külső eseménynek tulajdonítja. Ezután azonosítottuk a külső-belső kontrollra utaló nyelvi markereket, majd kategorizáltuk.

2. 1. 1. A belső kontroll nyelvi markerei

Olyan kifejezéseket kerestünk, amik a belső kontrollos személyiségdimenzióra utalnak, majd ezeket kategóriákba rendeztük.

Ezek a kategórianévek a belső kontrollos kifejezések között értendők, tehát lehetnek olyan kifejezések, amelyek a kategórianév alapján ide tartozhatnának, de a kontrollhellyel nem állnak kapcsolatban, ezekkel nem foglalkoztunk.

2. 1. 2. Énre vonatkozó markerek

1. Táblázat: énre vonatkozó markerek

<u>maga* módján</u>
magam*
magunk*
Önálló

Az egy kategóriába tartozó nyelvi markereket leszámoltuk a fiatal-idős és alacsonyan képzett-magasan képzett szempontok szerint osztályozott interjúkon.

2. Táblázat: énre vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	26
Fiatalok	5
Alacsonyan képzettek	0
Magasan képzettek	14

Az énre vonatkozó kifejezések, ahol az alanyok a saját maguk szerepét, és a környezettől való függetlenségüket fejezik ki pl.: „magam módján” az idősebbeknél gyakrabban jelennek meg, ami egybevág azzal a kézzel kódolt eredménnyel, hogy az úgynevezett „kialakult életstratégiák” csak az idősebb korosztályban jelentek meg. Szintén nő a markerek száma az iskolázottsággal, ami egybevág azzal, hogy az iskolázottabb alanyok inkább a belső kontrollos csoportba tartoznak.

2. 1. 3 Fejlődés markerei

3. Táblázat: fejlődés markerei

fejlőd*
halad*
felé vezet

Markerek száma csoportok szerint.

4. Táblázat: fejlődés markerei száma csoportok szerint.

Idősek	13
Fiatalok	17
Alacsonyan kép-	0
zettek	
Magasan képzet-	30
tek	

A fejlődésre vonatkozó kifejezések, ahol az alanyok a változás irányát pozitívnak értékelik, a rendszerválásra vonatkozóan szintén egy jobb irányba való elmozdulást érzékelnek a magasan képzettek között a legmagasabb. Ők a változásokból képesek a lehetőséget látni, és megragadni a változásokat egy folyamat részeként szemlélni. A fiataloknál szintén magasabb, mint az idősebbeknél, ez a fejlődési sajátosságnak értelmezhető, a készségek és ismeretek elsajátításával együtt járó jelenég.

2. 1. 4. Hitre vonatkozó markerek

5. Táblázat: Hitre vonatkozó markerek

hisz*
hit*
(azt) hisz*

Markerek száma csoportok szerint.

6. Táblázat: Hitre vonatkozó markerei száma csoportok szerint.

Idősek	3
Fiatalok	12
Alacsonyan kép-	0
zettek	
Magasan képzet-	15
tek	

A magasan képzettek és a fiataloknál többször találjuk meg a hit markereit, ami ahol a jövőbe vetett pozitív elvárásokat mutatja, illetve az „azt hiszem” kifejezés a képzettség szintjével, mint magasabb szintű nyelvi megfogalmazás is összefügghet.

2. 1. 5. Szabadságra vonatkozó markerek

7. Táblázat: szabadságra vonatkozó markerek

lehetőség*
lehetség*
autonóm*
szabad*
választ*
dönt*
tehet*

Markerek száma csoportok szerint.

8. Táblázat: szabadságra vonatkozó kifejezések száma csoportok szerint.

Idősek	0
Fiatalok	97
Alacsonyán kép-	15
zettek	
Magasan képzet-	57
tek	

A belső szabadság markerei kiugróan magasak a fiatalok és a magasan képzettek csoportjában. A szabadság a belső kontrollt jelző markerek között a legnagyobb számban megjelenő. Ez egybevág azzal, hogy a rendszerváltás értékei között az egyik leghangsúlyosabb az interjúkban a szabadság volt, és a belső kontrolltalan interjúalakok a rendszerváltást pozitívan értékelték.

2. 1. 6. Belső motivációra vonatkozó markerek

9. Táblázat: belső motiváció markerek

hajt*
akar*
igyeksz*
próbál*

Markerek száma csoportok szerint.

10. Táblázat: belső motivációra vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	5
Fiatalok	2
Alacsonyán kép-	3
zettek	
Magasan képzet-	4
tek	

A belső motiváció markerei az idősebb korosztályban a jellemzőbbek, ez a kitartás és a frusztrációs tolerancia életkorral való növekedésére utal, kialakul egyfajta „bőlcsebb” életszemlélet. Kevésbé függ össze a végzettséggel.

2. 1. 7. Érzelmi kontrollra vonatkozó markerek

11. Táblázat: érzelmi kontroll markerek

hajt*
akar*
igyeksz*
próbál*

Markerek száma csoportok szerint.

12. Táblázat: érzelmi kontrollra vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	14
Fiatalok	0
Alacsonyan kép-	4
zettek	
Magasan képzet-	10
tek	

Az érzelmi kontroll markerei legnagyobb számban az idősebb csoportban fordulnak elő, ami szintén arra utal, hogy az érzelmi kontroll az érettséggel megszerezhető, szintén magasabb a jobban képzettek körében.

2. 1. 8. Alkotás-monitorozásra vonatkozó markerek

13. Táblázat: érzelmi kontroll markerek

csinál*
megvalósít*
teremt*
odafigyel*
figyel*
kitalál*
megtalál*

Markerek száma csoportok szerint.

14. Táblázat: alkotás-monitorozásra vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	7
Fiatalok	13
Alacsonyán kép-	5
zettek	
Magasan képzet-	15
tek	

Az alkotás-monitorozás a legmagasabb a magasan képzettek körében, ami elsősorban egy a tanulás és a magasabb intellektuális erőfeszítést igénylő munka alatt kialakult attitűdöt takar. A fiatalok és idősek között kisebb a különbség, de a fiatalok a nagyobb aktivitási szint miatt jobbak.

2. 2. Összefoglalás a belső kontroll nyelvi markereiről kategóriák szerint

Táblázat: a belső kontroll kategóriái csoportokon belül

	Idős	Fiatal	magasan képzett	alacsonyán kép-
				zett
Énre v.	11	3	14	0
Hit	3	12	15	0
Szabadság	0	97	57	40
Fejlődés	13	17	30	0
Belső motiváció	5	2	4	3
Érzelmi kontroll	14	0	10	14
Alkotás-Monitorozás	7	13	15	5
Összesen	57	161	166	52

Az idős csoportban a belső kontroll markerei közül az érzelmi kontroll a legtöbb, majd a fejlődés és harmadik az énre vonatkozó kifejezések. Legkevésbé a szabadság jelent meg. A fiatalok között kiugró számúak a szabadság markerei, majd a fejlődés és az alkotás-monitorozás következik. Legkevesebb az érzelmi kontrollra vonatkozó marker. Jegyezzük meg, hogy az időseknél pedig éppen ez a legtöbb!

Az alacsonyán képzett csoportban összességében a legkevesebb belső kontrollra utaló marker jelenik meg. A megjelenteken belül a legtöbb a szabadságra vonatkozó, majd ezt követi az érzelmi kontroll. Ez arra utalhat, hogy aki stabil énképpel rendelkezik, az el tudja fogadni a helyét, és nem a külső körülményeket okolja, pl. a továbbtanulás hiányáért. A legkevesebb marker az énre, a hitre és a fejlődésre vonatkozik. Ez egybevág azzal a tartalomelemzéssel kapott eredménynek, hogy a rendszer-váltás vesztesei a tanult tehetlenség és kiábrándultság állapotában vannak.

3. A külső kontroll nyelvi markerei

3. 1. 1. Tagadásra vonatkozó markerek

16. Táblázat: érzelmi kontroll markerek

nem
rossz*

Markerek száma csoportok szerint.

17. Táblázat: tagadásra vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	690
Fiatalok	1065
Alacsonyan kép- zettek	1068
Magasan képzet- tek	687

A tagadással a legtöbbet az alacsonyan képzettek és a fiatalok éltek. A fiataloknál ez a kritikus magatartás fejlődési fázisnak is értelmezhető, a probléma akkor jelentkezik, a felelősség vállalása a belső kontroll az elhatárolódás helyett később sem jelentkezik.

3. 1. 2. Függésre vonatkozó markerek

18. Táblázat: függés markerei

*ja, '*ják
*nának
*nének
Mondta
mondták
megszab*
hallottam
Nézik

Markerek száma csoportok szerint.

19. Táblázat: függésre vonatkozó markerek száma csoportok szerint.

Idősek	61
Fiatalok	72
Alacsonyan képzettek	133
Magasan képzettek	0

A függésre utaló markerek, a másokra hivatkozás, harmadik személyben való beszéd az alacsonyabb iskolázottságúak között a leggyakoribb, ezt követik a fiatalok, a magasan képzettek használnak a legkevésbé a másokra hivatkozást jelző markereket, ami egybevág azzal, hogy a belső kontrollos jegyek közül ők használják a legtöbb éntre vonatkozó markert.

3. 2. Összefoglalás a külső kontroll nyelvi markereiről kategóriák szerint

20. Táblázat: a külső kontroll kategóriái csoportokon belül

	Idős	Fiatal	magasan képzett	alacsonyan képzett
Tagadás	690	1065	687	1068
Függés	61	15	0	133

A külső kontrollos jegyek közül erősen jelzik a kontrollhelyt a tagadás nyelvi markerei, amelyek legnagyobb arányban az alacsonyan képzetteknél fordulnak elő, a függés nyelvi markerei legtöbbször szintén az alacsonyan képzetteknél jelentkeznek, és gyakorlatilag nem láthatók a magasan képzettek csoportjában.

4. Összefoglalás

A közölt adatok nem statisztikai elemzés céljára szolgálnak, hanem a kutatás további elmélyítéséhez és a szólisták bővítéséhez szolgálnak alapul.

Az eddig azonosított nyelvi markerek alapján is megállapíthatjuk, hogy a külső-belső kontroll további alkategóriákra bontható dimenzió, amely alkategóriák mentén a fiatalok és idősek, alacsony és magasan iskolázottak között jelentős eltérések vannak.

Bibliográfia

- 1 Ehmann Bea, Kis Balázs, Naszodi Mátyás, László János: A szubjektív időélmény tartalom-elemzéses vizsgálata. In: Pszichológia, 2005, (25), 2, 133-142
- 2 László János, Ehmann Bea: Narratív pszichológia és narratív pszichológiai tartomelemzés. In: Magyar Pszichológiai Szemle, 2005, 3.